

Аграрне право

ПРО ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА В СОТ

Лідія Полюхович, здобувач кафедри земельного та аграрного
права Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого», м. Харків

У статті досліджуються окремі правові питання стандартизації сільськогосподарської продукції в Україні у контексті членства в Світовій організації торгівлі та порівнюються вимоги міжнародних стандартів і технічних регламентів як основних правових документів, що застосовуються в цій сфері.

Ключові слова: правові аспекти, стандартизація, технічний регламент, стандарт, сільськогосподарська продукція, Світова організація торгівлі (СОТ).

В статье исследуются отдельные правовые вопросы стандартизации сельскохозяйственной продукции в Украине в контексте членства во Всемирной торговой организации и сопоставляются требования международных стандартов и технических регламентов, которые применяются в этой сфере.

This article investigates some legal questions of standardization of agricultural products in Ukraine in the context of membership in the World Trade Organization and also there are compared international standards and technical regulations as major legal documents used in this sphere.

У зв'язку з тим, що в травні 2008 року Україна стала членом СОТ, правове регулювання сільськогосподарської діяльності потребує змін, зокрема у сфері правового забезпечення виробництва якісної та безпечної сільськогосподарської продукції. Для забезпечення цього здійснюється стандартизація, суть якої зводиться до встановлення обов'язкових до

застосування та дотримання норм, яким має відповідати сільськогосподарська продукція.

Окремі питання правової регламентації стандартизації сільськогосподарської продукції були розглянуті в працях низки науковців, зокрема С. І. Бугери, Ю. С. Канарик, М. М. Кузьміної та ін. Однак малодослідженими залишаються правові вимоги СОТ до міжнародних стандартів та технічних регламентів, які застосовуються у процесі стандартизації сільськогосподарської продукції.

З огляду на вищезазначене, **темою** цієї статті є окремі правові аспекти стандартизації сільськогосподарської продукції в Україні у контексті членства в СОТ. **Метою** дослідження є з'ясування обумовлених правом СОТ особливостей правового регулювання стандартизації сільськогосподарської продукції. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**: 1) з'ясувати сутність понять «стандартизація», «стандарт», «технічний регламент»; 2) проаналізувати стан правового забезпечення стандартизації сільськогосподарської продукції в Україні; 3) охарактеризувати вимоги СОТ до стандартизації продукції; 4) порівняти міжнародні стандарти та технічні регламенти з позиції гарантування якості та безпечності сільськогосподарської продукції; 5) проаналізувати порядок розроблення, прийняття та введення в дію міжнародних стандартів і технічних регламентів.

Однією з умов успішного дослідження правових вимог до стандартизації сільськогосподарської продукції є розуміння сутності понять «стандартизація», «стандарт», «технічний регламент».

Відповідно до ст. 1 Закону України від 17 травня 2001 р. № 2408 «Про стандартизацію» стандартизація – це діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву.

Правове забезпечення такої діяльності в Україні складає низка нормативно-правових актів, зокрема Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р., Закон України від 23 грудня 1997 р. № 771 «Про безпечність та якість харчових продуктів», Закон України від 17 травня 2001 р. № 2408 «Про стандартизацію», Закон України від 1 грудня 2005 р. № 3164 «Про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності», Декрет КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. № 46-93 та ін.

З аналізу перелічених нормативно-правових актів випливає невідповідність термінології, що використовується в них. Так, відповідно до Закону України від 23 грудня 1997 р. № 771 «Про безпечність та якість харчових продуктів» (в редакції Закону України від 6 вересня 2005 р. № 2809 «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини») стандартизація харчових продуктів (зокрема, сільськогосподарської продукції) передбачає обов'язкове дотримання вимог стандартів та технічних регламентів. Разом з тим, Закон України від 17 травня 2001 р. № 2408 «Про стандартизацію» дає визначення стандарту як документу, розробленого на основі консенсусу та затвердженого уповноваженим органом, що встановлює призначені для загального і багаторазового використання правила, інструкції або характеристики, які стосуються діяльності чи її результатів, включаючи продукцію, процеси або послуги, дотримання яких є обов'язковим. Визначення технічного регламенту міститься у Законі України від 1 грудня 2005 р. № 3164 «Про стандарти, технічні регламенти і процедури оцінки відповідності». Відповідно до ст. 1 цього Закону технічний регламент – це закон України або нормативно-правовий акт, прийнятий Кабінетом Міністрів України, у якому визначено характеристики продукції або пов'язані з нею процеси чи способи виробництва, а також вимоги до послуг, включаючи відповідні положення, дотримання яких є обов'язковим. Зважаючи на те, що перший із згаданих законів є спеціальним стосовно сільськогосподарської продукції, а наступні два – загальними, варто погодитись із доречністю встановлення обов'язковості дотримання стандартів.

Декрет КМУ «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 р. № 46-93 виділяє такі документи у галузі стандартизації, як державні стандарти України – ДСТУ; галузеві стандарти України – ГСТУ; стандарти науково-технічних і інженерних товариств і союзів України – СТОУ; технічні умови України – ТУУ; стандарти підприємств – СТП, технічні регламенти. Також використовуються міждержавні стандарти, передбачені Угодою про проведення узгодженої політики в галузі стандартизації, метрології і сертифікації, що підписані в Москві 13 березня 1992 р., і республіканські стандарти колишньої УРСР – РСТ УРСР [1].

З приводу останніх у спеціальній літературі відзначено, що потребує якнайшвидшого вирішення питання щодо недостатнього рівня гармонізації нормативної бази в сфері систем стандартизації до норм та принципів СОТ та вимог міжнародних організацій стандартизації, зокрема використання значної кількості стандартів колишнього СРСР [2, с. 399].

У зв'язку з вищезазначеним, необхідно проаналізувати правові вимоги СОТ до стандартизації сільськогосподарської продукції. В основному, вони містяться в Угоді про технічні бар'єри в торгівлі від 15 квітня 1994 р. (далі – Угода), Угоді про сільське господарство від 15 квітня 1994 р., Угоді про застосування санітарних і фітосанітарних заходів від 15 квітня 1994 р. та ін.

Відповідно до додатку № 1 Угоди технічний регламент – це документ, у якому визначено характеристики товару або пов'язані з ними виробничі процеси чи способи виробництва, включаючи чинні адміністративні положення, дотримання яких є обов'язковим. Разом з тим, стандарт визначається як документ, затверджений визнаним органом, який передбачає призначені для загального і багатократного використання правила, інструкції або характеристики товарів чи пов'язаних з ними виробничих процесів або способів виробництва, дотримання яких є необов'язковим. Таким чином, Угода передбачає наявність технічних регламентів як обов'язкових та стандартів як необов'язкових до застосування.

Доцільно окремо зупинитись на вимогах до технічних регламентів. Відповідно до п. 2.8 Угоди технічні регламенти мають ґрунтуватись на експлуатаційних якостях товару, а не на його описових чи конструктивних характеристиках. Згідно з додатком № 1 до Угоди технічні регламенти визначають характеристики товару або пов'язані з ними виробничі процеси чи способи виробництва, включаючи чинні адміністративні положення. Разом з тим, зазначається, що технічний регламент може містити тільки вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певного товару, виробничого процесу чи способу виробництва. Таким чином, відповідність сільськогосподарської продукції технічним регламентам, згідно з нормами права СОТ ще не означає, що він є якісним та безпечним. Принагідно слід зауважити, що Закон України від 1 грудня 2005 р. № 3164 «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» по-іншому формулює визначення технічного регламенту, вказуючи, що він може, окрім іншого, містити вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певного товару, виробничого процесу чи способу виробництва. Отже, посилання на технічний регламент означає, що сільськогосподарська продукція відповідає більш серйозним вимогам, ніж пакування чи етикування.

Наступним важливим документом, на вимогах до якого необхідно окремо зупинитись, є стандарт. Додаток № 1 до Угоди визначає, що він, як і технічний регламент, може містити тільки вимоги щодо термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певного товару, виробничого процесу чи способу виробництва, тобто не гарантувати якість та безпечність продукції. Однак, виходячи з того, що його дотримання не є обов'язковим, стандарт дає можливість визначити підвищені вимоги до якості окремих видів продукції. Таким чином, виробники свідомо беруть на себе відповідальність за їх гарантування, розраховуючи на підвищення попиту зі сторони споживачів.

У підтвердження вищезазначеного в спеціальній літературі відмічається, що стандарти дають змогу забезпечити якість на всіх стадіях життєвого циклу товару: проектування та розроблення продукції – встановлюється єдина система показників якості залежно від призначення виробів і умов експлуатації тощо; виробництва – забезпечення ритмічності виробництва, додержання технологічної дисципліни, поліпшення роботи з постачальниками сировини, матеріалів, споживачами продукції, скорочуються витрати відбраку тощо; збуту та продажу продукції – регламентація вимог, порядку, умов пакування, консервування, транспортування, складування, зберігання і реалізації продукції, що дає змогу зберігати якість продукції на складах, у транспортних і торговельних організаціях [3, с. 90].

Слушно зазначити, що згідно з п. 2.6 Угоди з метою гармонізації технічних регламентів на якомога ширшій основі члени СОТ мають брати найповнішу участь у розробці міжнародними органами стандартизації міжнародних стандартів на товари, на які вони вже прийняли або мають намір прийняти технічні регламенти. У зв'язку з вищезазначеним, доцільно з'ясувати порядок розроблення міжнародних стандартів.

Перш за все, слід відмітити, що основними міжнародними організаціями зі стандартизації є Організація ООН з продовольства і сільського господарства ФАО (FAO Food and Agriculture Organization), Комісія Codex Alimentarius, Спільна комісія ФАО/ВНО, Міжнародна Організація зі Стандартизації (International Standards Organization), Всесвітня організація охорони здоров'я ВООЗ (WHO World Health Organization), Спільне ФАО/ВНО засідання щодо залишків пестицидів, Спільна ФАО/ВНО експертна комісія щодо харчових добавок, Міжнародне Епізоотичне Бюро (МЕБ), World Organization for Animal Health ОІЕ, Міжнародна Політична Рада ІРС (International Policy Council) щодо сільськогосподарських продуктів і торгівлі [4].

Розроблення міжнародних стандартів вищенаведеними організаціями має свою специфіку. Наприклад, стандарти Міжнародної Організації зі Стандартизації (далі – ISO) формуються групою експертів, які спеціально

зустрічаються з метою їх обговорення і узгодження. Розроблений проект стандарту направляється членам ISO для голосування. Членами організації є національні органи зі стандартизації, які представляють інтереси своєї держави в ISO, а також представляють ISO в своїй державі. Існує три категорії членства, які різняться рівнем доступу до електронних ресурсів ISO і ступенем впливу на зміст документів. Україна є повноправним членом ISO, тобто може впливати на зміст стандартів ISO з допомогою голосування і участі в засіданнях. Повноправні члени мають також право продажу і прийняття міжнародних стандартів на національному рівні. Таким чином, Україна як повноправний член ISO може застосовувати розроблені в рамках цієї організації стандарти як національні. Якщо ж на їх основі розробляються технічні регламенти, міжнародні стандарти можуть використовуватися окремими сільськогосподарськими виробниками добровільно [5].

На цей час ISO розробила велику кількість міжнародних стандартів, які використовуються членами СОТ як основа для технічних регламентів. В агропромисловому комплексі застосовуються міжнародні стандарти, які умовно можна об'єднати в такі групи: 1) зернові, бобові культури і продукти їх переробки; 2) фрукти, овочі; 3) молоко і молочні продукти; 4) м'ясо, м'ясні продукти та інші продукти тваринництва; 5) чай, кава, какао; 6) безалкогольні напої, алкогольні напої; 7) цукор, продукти з цукру; 8) харчові масла і жири, насіння олійних культур; 9) пестициди та інші агрохімікати; 10) харчова мікробіологія. Кожна із перелічених груп містить низку окремих стандартів. Наприклад, виробництво м'яса, м'ясних продуктів та інших продуктів тваринництва унормовано стандартами ISO 936:1998 (Визначення загального вмісту золи), ISO 937:1978 (Визначення вмісту азоту), ISO 1442:1997 (Визначення вмісту вологи), ISO 1443:1973 (Визначення загального вмісту жирів), ISO 1444:1996 (Визначення вмісту вільних жирів), ISO 1841-1:1996 (Визначення вмісту хлориду. Частина 1. Метод Волхарда), ISO 1841-2:1996 (Визначення вмісту хлориду. Частина 2. Потенціометрический метод), ISO 2294:1974 (Визначення загального вмісту фосфору), ISO 2917:1999 (Визначення

pH), ISO 2918:1975 (Визначення вмісту нітритів), ISO 3091:1975 (Визначення вмісту нітратів), ISO 3496:1994 (Визначення вмісту оксипроліну), ISO 4134:1999 (Визначення вмісту L (+) – глютамінової кислоти), ISO 5553:1980 (Виявлення поліфосфатів), ISO 5554:1978 (Продукти м'ясні. Визначення вмісту крохмалю), ISO 13493:1998 (Визначення вмісту хлорамфеніколу), ISO 13496:2000 (Виявлення барвників), ISO 13730:1996 (Виявлення вмісту загального фосфору), ISO 13965:1998 (Визначення вмісту крохмалю і глюкози) [6]. Варто відмітити, що окреслена група стандартів є однією з найменших. Це свідчить про складність розроблення технічних регламентів, адже вони мають враховувати велику кількість наявних у відповідній сфері міжнародних стандартів.

Окрім цього, ускладненою є процедура розроблення технічного регламенту, зокрема відповідно до ст. 2 Угоди члени СОТ повинні: 1) опублікувати на відповідній ранній стадії повідомлення в пресі про намір ввести певний технічний регламент, щоб зацікавлені сторони в країнах інших членів СОТ мали змогу ознайомитися з ним; 2) повідомити інших членів через Секретаріат СОТ про товари, які охоплюватимуться запропонованим технічним регламентом, а також надати короткий опис завдання, яке планується виконати, та обґрунтування розробки регламенту; 3) надати іншим членам СОТ на їхню вимогу докладний опис або копії запропонованого технічного регламенту, а також, якщо це можливо, зазначити ті його частини, у яких він, по суті, відхиляється від відповідних міжнародних стандартів; 4) без дискримінації надати іншим членам СОТ розумний термін часу для того, щоб вони висловили свої зауваження у письмовій формі, за вимогою обговорити ці зауваження, а також взяти до уваги ці письмові зауваження та результати їх обговорення; 5) оперативно надрукувати розроблений технічний регламент або інакше надати змогу зацікавленим сторонам в країнах членів СОТ ознайомитися з ним; 6) забезпечити розумний інтервал між публікацією технічного регламенту та набранням ним чинності, щоб виробники пристосували свої товари або способи виробництва до його вимог.

Окреслені вимоги до розроблення технічних регламентів є обов'язковими до виконання, окрім випадків виникнення або загрози виникнення в країні члена СОТ невідкладних проблем безпеки, охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища і т.д. У спеціальній літературі акцентується увага на тому, що технічні регламенти жодного члена СОТ не повинні створювати зайвих перепон у міжнародній торгівлі. Законними вважаються обмеження щодо вимог національної безпеки, запобігання шахрайським діям, захисту життя та здоров'я людини, тварин, рослин, охорони довкілля [3, с. 117].

Таким чином, проаналізувавши правові аспекти стандартизації сільськогосподарської продукції в Україні у контексті членства в СОТ, можна зробити такі **висновки**: по-перше, стандартизація сільськогосподарської продукції являє собою діяльність зі встановлення вимог до продовольства, харчових продуктів і т.д., які містяться в стандартах і технічних регламентах; по-друге, правове забезпечення стандартизації сільськогосподарської продукції в Україні складає низка нормативно-правових актів, які по-різному визначають обов'язковість дотримання положень стандартів; по-третє, хоча відповідно до вимог угод СОТ стандарти не є обов'язковими до застосування, доцільно залишити цю вимогу у вітчизняному законодавстві, що гарантуватиме якість та безпечність сільськогосподарської продукції; по-четверте, при розробці технічних регламентів Україна має використовувати як їх основу міжнародні стандарти; по-п'яте, під час роботи над текстом технічного регламенту відповідно до вимог Угоди про технічні бар'єри в торгівлі необхідно повідомити зацікавлених суб'єктів про це та надати проект відповідного документу з подальшою можливістю внесення зауважень щодо його змісту; по-шосте, порядок розроблення і введення в дію технічного регламенту в умовах членства у СОТ ускладнюється вимогами доведення доцільності його прийняття та забезпечення публічності такого процесу.

Дані висновки дозволять гармонізувати законодавство України у сфері стандартизації з вимогами СОТ.

Література.

1. Подцерковний О. П. Господарське право : Підручник / [Подцерковний О. П., Квасніцька О. О., Смітюх А. В. та ін.] ; за ред. О. П. Подцерковного. – Х. : Одіссей, 2012. – 640 с.

2. Кайдашов В. С. Адаптація законодавства України щодо безпечності та якості сільськогосподарської продукції до норм ЄС та СОТ / В. С. Кайдашов // Матеріали науково-практичної конференції, м. Луцьк, листопад 2009 р. – Луцьк : Волин. обл. друк, 2009. – С. 397–401.

3. Кузьміна М. М. Особливості правового забезпечення якості продукції в Європейському Союзі та рамках Світової організації торгівлі / М. М. Кузьміна // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2010. – № 2. – С. 116–126.

4. Международные стандарты по пищевой безопасности : инструктивный материал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.kazninvest.kz/napr/export/library/instruktive_2011/mejd_stand_po_pish_bez_opasnosti.pdf

5. Как разрабатываются стандарты ИСО? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.iso.org/iso/ru/home/standards_development.htm

6. Стандарты Международной Организации по Стандартизации ISO в отношении пищевой промышленности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.icc-iso.ru/upload/information_system_27/6/0/8/item_608/Standarti_ISO_pprom_spisok.pdf